

1923

Azərbaycanın özü qədər əbədi

2025

Ulu Öndərin dövlətçilik konsepsiyasının böyük uğuru

Hesablama Palatasının yaradılması maliyyə nəzarəti sahəsində atılan strateji addımdır

1991-ci ildə Azərbaycanın müstəqilliyini bərpa etməsi xalqın uzun illərdən bəri arzuladığı milli dövlətçilik ideyasının reallaşması oldu. Bununla belə, ilk illər Sovet İttifaqının süqutunun doğurduğu mürəkkəb keçid dövrü ilə yadda qaldı.

Məhz belə bir məqamda xalqın təkidli çağırışları ilə 1993-cü ilin iyun ayında Heydər Əliyev siyasi hakimiyyətə qayıtdı. Bu dönüş nöqtəsi həm də Azərbaycanın müstəqilliyinin real mənada möhkəmlən-

dirilməsi və dövlətçiliyin bərpa prosesi idi. Həmin tarixdən başlayaraq ölkədə sabitliyin bərpası, dövlət idarəçiliyinin təkmilləşdirilməsi və hüquqi sistemin qurulması istiqamətində genişmiqyaslı isla-

hatlara start verildi. Ulu Öndərin dövlət və xalq qarşısındakı xidmətləri, ilk növbədə, ictimai-siyasi sabitliyin təmin olunması ilə özünü göstərdi. Bu, yalnız fiziki təhlükəsizliyin bərpası deyildi, həm də siyasi idarəetmənin, hüquqi sistemin və ictimai institutların formalaşdırılması baxımından həyati əhəmiyyət daşıyırdı. Həmin mərhələdə həyata keçirilən əsas islahatlardan biri hüquqi dövlətin qurulması istiqamətində atılan addımlar oldu. 1995-ci ildə qəbul edilən müstəqil Azər-

baycanın ilk Konstitusiyası ölkədə hüquqi və demokratik dövlət quruculuğunun əsasını qoydu. Konstitusiyada hüququn aliliyi, vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təminatı, hakimiyyətin bölgüsü prinsipi təsbit olundu. Dövlət idarəçiliyində institusional quruculuq prosesi həmin dövrdə ardıcıl və sistemli şəkildə həyata keçirildi. İcra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin normativ-hüquqi bazası gücləndirildi, eyni zamanda parlament institutunun funksionallığı artırıldı və qanunvericilik fəaliyyəti müasir idarəetmə tələblərinə uyğunlaşdırıldı.

Bütün bunlarla paralel olaraq, ölkədə iqtisadi islahatların həyata keçirilməsinə də start verildi. 1994-cü ildə imzalanan "Əsrin müqaviləsi" ilə digər beynəlxalq neft sazişləri Azərbaycanı regional və global enerji xəritəsində mühüm aktora çevirdi. Bu, təkcə iqtisadi sabitlik üçün baza yaratmadı, həm də resurs idarəçiliyi sahələrində yeni yanaşmalar tələb etdi. Belə bir kontekstdə dövlət büdcəsinin tərtibi və icrası, eləcə də maliyyə intizamı məsələləri aktuallaşdı. Bu proses həm də dövlətin audit və nəzarət sistemlərinin qurulmasında müasir yanaşmaların tətbiqinə zəmin yaratdı.

Heydər Əliyevin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə hazırlanan və qəbul olunan bir çox strateji sənədlər, o cümlədən orta və uzunmüddətli inkişaf proqramları idarəetmə sahəsində institusional davamlılığın təmin edilməsinə xidmət edirdi. Bu sənədlər ölkənin iqtisadi-sosial inkişafı ilə yanaşı, idarəetmə mədəniyyətinin də müasirləşdirilməsini və effektiv idarəçilik institutlarının yaradılmasını hədəfləyirdi.

Danılmaz həqiqətdir ki, müstəqil dövlət quruculuğunun ayrılmaz tərkib hissələrindən biri də şəffaf, səmərəli və cavabdeh maliyyə idarəçiliyinin formalaşdırılmasıdır. Dövlət maliyyəsinin düzgün idarə olunması, yalnız iqtisadi sabitliyin və dayanıqlı inkişafın təmin edilməsi baxımından deyil, eyni zamanda ictimai etimadın möhkəmlənməsi, hüquqi dövlət prinsiplərinin reallaşdırılması və korrupsiyaya qarşı effektiv mübarizə üçün də mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Əsas məsələlərdən biri də dövlətin maliyyə resursları üzərində ictimai nəzarətin qurulması və bu nəzarətin müstəqil şəkildə həyata keçirilməsinin təmin olunması idi. Həmin illər bəzi dövlət qurumlarının nəzdində iqtisadi sahədə fəaliyyət göstərən orqanlar maliyyə intizamının qorunması funksiyasını icra etməkdə, bu nəzarət sistemli, institutlaşmış və parlamentə hesabətli bir model formasında mövcud deyildi. Bu isə beynəlxalq təcrübə və idarəçilik modelləri ilə müqayisədə mühüm boşluq sayılırdı. O səbəbdən Heydər Əliyev dövlət idarəçiliyinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı strateji yanaşmasında audit və nəzarət mexanizmlərinin formalaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirirdi. Onun idarəçilik fəlsəfəsində vətəndaşa xidmət edən dövlət ideyası ilə yanaşı, bu xidmətin şəffaf, ədalətli və səmərəli həyata keçirilməsi əsas prioritetlərdən biri idi. Bu mənada, dövlət büdcəsinin icrasına nəzarət, dövlət orqanlarının xərclər üzrə məsuliyyət daşması və bu məsuliyyətin hüquqi və ictimai müstəvidə əhatəli şəkildə təmin olunması böyük əhəmiyyət daşıyırdı.

1995-ci il Konstitusiyası bu baxımdan mühüm hüquqi çərçivə yaratdı. Konstitusiyanın 92-ci maddəsində dövlət büdcəsinin icrasına nəzarətin Milli Məclis tərəfindən həyata keçirildiyi və bu nəzarətin həyata keçirilməsi üçün xüsusi qurumun yaradılacağı qeyd olunmuşdu. Bu müddəa gələcəkdə müstəqil maliyyə nəzarəti orqanının - Hesablama Palatasının yaradılması üçün əsas hüquqi baza rolunu oynadı.

Dövlət maliyyə nəzarətinin inkişafı istiqamətində 1990-cı illərin sonlarında bir sıra normativ-hüquqi aktlar qəbul olundu. Bu sənədlər dövlət maliyyə sisteminə şəffaflığın artırılması, büdcə proseslərinin hüquq çərçivəsində tənzimlənməsi və vəsaitlərin səmərəli istifadəsinə nəzarət mexanizmlərinin yaradılmasını nəzərdə tuturdu. Xüsusilə dövlət büdcəsinin tərtibi və təsdiqi prosedurlarının qanuniləşdirilməsi, onun icrası üzrə hesabətli mexanizmlərin qurulması dövlət maliyyə idarəçiliyində mühüm mərhələ oldu.

Maliyyə nəzarətinin səmərəliliyinin artırılması üçün kadr potensialının gücləndirilməsi, müasir audit metodlarının, həmçinin beynəlxalq təcrübəyə inteqrasiya və təlim mexanizmlərinin tətbiqi zəruri idi. Bu istiqamətdə dövlətin təşəbbüsü ilə bir sıra beynəlxalq əməkdaşlıqlar qurulmağa başladı. Dünya Bankı, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Avropa İttifaqı və digər təşkilatlarla əməkdaşlıq çərçivəsində dövlət maliyyə idarəçiliyinin gücləndirilməsi üzrə proqramlar həyata keçirildi.

1998-2001-ci illər arasında dövlət maliyyə nəzarəti üzrə beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və bu təcrübəyə uyğun milli modelin hazırlanması istiqamətində müvafiq işlər aparıldı. Beynəlxalq Ali Audit Orqanları Təşkilatının (INTOSAI) prinsiplərinə uyğun müstəqil audit qurumunun yaradılması ideyası Heydər Əliyevin dövlət idarəçiliyində prioritet istiqamət kimi nəzərdə tutulurdu. Bu model, həm icra orqanlarından asılı olmayan, həm də parlamentə hesabat verən bir qurum kimi fəaliyyət göstərməli və şəffaf, effektivlik və obyektivlik prinsipləri əsasında fəaliyyət göstərməli idi.

Həmin dövrdə dövlət büdcəsi yalnız rəqəmlər toplusu olmaqdan çıxaraq, sosial-iqtisadi inkişafın real planlaşdırma və nəzarət alətinə çevrilməyə başladı. Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, Heydər Əliyev büdcənin sosialyönümlü olması, vətəndaşların rifahını yüksəltməyə xidmət etməsi və ictimai maraqlara uyğun xərclənməsi ideyasını daim ön planda saxlayırdı. Bu isə dolayısı ilə dövlətin xərclərini izləyəcək və qiymətləndirəcək bir nəzarət orqanının yaradılmasının vacibliyini aktuallaşdırırdı.

Beləliklə, dövlət maliyyə nəzarətinin formalaşma mərhələsi özündə üç əsas istiqaməti birləşdirirdi: hüquqi baza yaradılması, institusional zərurətlərin müəyyənəşdirilməsi və strateji baxış əsasında beynəlxalq təcrübəyə əsaslanan nəzarət modelinin hazırlanması. Bütün bu elementlər bir məqsədə xidmət edirdi - Azərbaycanda maliyyə idarəçiliyinin şəffaflığını, hesabətliyini və səmərəliliyini təmin etmək. Bir sözlə, Azərbaycanda dövlət maliyyə nəzarətinin institusional əsas-

larının qurulması və bu nəzarətin səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi üçün müstəqil ali audit orqanının yaradılması həm beynəlxalq standartların, həm də milli inkişaf prioritetlərinin zəruri tələbi idi. Bu tələbat Heydər Əliyevin dövlət idarəçiliyi strategiyasında şəffaf, məsuliyyət və səmərəlilik prinsipinə əsaslanan maliyyə sisteminin qurulması ilə birbaşa bağlı idi. Məhz bu baxışın nəticəsi olaraq, 2001-ci il iyunun 7-də "Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatası haqqında" qanunun qəbul edilməsi ilə ölkəmizdə ali audit orqanı yaradıldı.

Hesablama Palatası Milli Məclisə hesabətli, funksiyaları qanunla müəyyən olunmuş və müstəqil fəaliyyət göstərən maliyyə nəzarəti qurumu kimi nəzərdə tutuldu. Palatanın əsas missiyası dövlət büdcəsi və büdcədənkonar fondların formalaşdırılması və xərclənməsi proseslərinə nəzarət etmək, dövlət vəsaitlərinin qanunvericiliyə uyğun, səmərəli və şəffaf şəkildə istifadə olunmasına nəzarəti təmin etmək idi. Hesablama Palatasının yaradılması sadəcə yeni bir qurumun formalaşması deyil, həm də dövlət maliyyə sisteminə keyfiyyət dəyişikliyinə başlanğıcı idi.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında aparılan hüquqi və institusional islahatlar çərçivəsində palatanın formalaşmasına verilən dəstək bu orqanın sadəcə büdcə xərclərinə texniki nəzarət edən yox, eyni zamanda parlament nəzarətinin effektiv aləti və ictimai maliyyə intizamının təminatçısı kimi qurulmasına şərait yaratdı.

Qeyd etmək vacibdir ki, Hesablama Palatası fəaliyyətə başladığından sonra ilk illərdə əsas diqqət normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsinə, audit metodologiyalarının hazırlanmasına və insan resurslarının inkişafına yönəldi. Audit fəaliyyətinin beynəlxalq standartlara uyğun qurulması üçün INTOSAI və digər beynəlxalq qurumlarla əməkdaşlıq genişləndirildi.

Qısa müddət ərzində palata aşağıdakı sahələrdə ciddi nəticələr əldə etdi:

- ✓ dövlət büdcəsinin icrası üzrə ilkin rəy formalaşdırmağa başladı;
- ✓ auditlər vasitəsilə bir sıra ciddi maliyyə pozuntularını aşkarladı və hüquqi tədbirlər görülməsi üçün materialları aidiyyəti orqanlara təqdim olundu;
- ✓ dövlət proqramlarının icrasının qiymətləndirilməsi ilə bağlı ilk hesabatlar hazırlandı;
- ✓ vəsaitlərin xərclənməsinə dair hesabətli və şəffaf standartların təşviq etdi.

Beləliklə, Ulu Öndərin rəhbərliyi ilə aparılan institusional islahatların bu komponenti - yəni maliyyə nəzarəti və dövlət auditinin inkişaf

etdirilməsi - dövlət və cəmiyyət münasibətlərində yeni bir keyfiyyət mərhələsinin əsasını qoydu. Dövlət vəsaitlərinə ictimai maraqlar baxımından yanaşmaq, onları xalqa məxsus resurslar kimi qiymətləndirmək və bu yanaşmanı sistemli şəkildə nəzarət və hesabat mexanizmləri ilə təmin etmək siyasi iradənin göstəricisi idi.

Hesablama Palatasının yaradılması Ümummilli Liderin dövlətçilik konsepsiyasının maliyyə nəzarəti sahəsində parlaq təəcəssümü olmaqla yanaşı, ölkənin demokratik inkişafında və şəffaf dövlət idarəçiliyinin qurulmasında strateji əhəmiyyətə malikdir. Bu addım göstərdi ki, dövlət yalnız resursları idarə etmir, eyni zamanda onların istifadəsinə görə cavabdehlik daşıyır və bu cavabdehlik ictimai nəzarət və hüquqi mexanizmlərlə təmin olunur.

Digər sahələrdə olduğu kimi, bu sahədə də Ulu Öndərin əsasını qoyduğu siyasət Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. 2008-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə "Hesablama Palatası haqqında" qanuna edilən əlavə və dəyişikliklər nəticəsində palatanın fəaliyyət dairəsi əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirildi. Bu islahatlar, Ulu Öndər Heydər Əliyevin dövlət idarəçiliyi fəlsəfəsinə sadıq qalaraq, ölkədə şəffaflığın və məsuliyyətli maliyyə nəzarətinin daha da gücləndirilməsinə xidmət edirdi.

Yeni dövrün çağırışlarına cavab olaraq, 2018-ci ildə qəbul edilmiş yeni "Hesablama Palatası haqqında" qanun palatanın inkişafında dönüş nöqtəsi oldu. Bu qanun qurumun hüquqi statusunu, idarəetmə strukturunu və fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini aydın şəkildə müəyyən-ləşdirməklə yanaşı, dövlət vəsaitinin və əmlakının səmərəli istifadəsinə nəzarət sahəsində hüquqi mexanizmləri müasirləşdirdi. Qanun həmçinin beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq Hesablama Palatasının fəaliyyətinin hüquqi bazasını formalaşdırdı və qurumun məsuliyyət dairəsini genişləndirdi. Bununla yanaşı, INTOSAI tərəfindən qəbul olunmuş standartlara uyğun metodiki sənədlərin hazırlanması üçün də hüquqi zəmin yaradıldı. Qanunun 2.2-ci maddəsinə əsasən, Hesablama Palatası könər dövlət maliyyə nəzarətini həm milli qanunvericilik, həm də INTOSAI standartlarına uyğun metodika əsasında həyata keçirir. Bu yanaşma audit proseslərinin beynəlxalq səviyyədə uyğunlaşdırılmasına və effektivliyinin artırılmasına imkan verir.

Qanunda, habelə beynəlxalq əməkdaşlıq palatanın əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biri kimi təsbit edilib. Bu kontekstdə Hesablama Palatası INTOSAI, EUROSAL, ASOSAI və ECOSAI kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların fəal üzvüdür və həmin qurumlarla sıx əməkdaşlıq münasibətləri saxlayır.

Beləliklə, 2001-ci ildə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə təsis edilmiş Hesablama Palatası ötən dövr ərzində özünə düşən vəzifələri məsuliyyətlə və peşəkarlıqla yerinə yetirməyə çalışır. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkədə həyata keçirilən sistemli islahatlara dəstək verməyə davam edir.

Vüqar GÜLMƏMMƏDOV,
Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının sədri

